

**BERLÁSZ MELINDA KUTATÓMUNKÁRÓL, FELDOLGOZATLAN
ÉLETMŰVEK ÉS KORSZAKOK FELFEDEZÉSÉRŐL, ELÜLTETETT
MAGOKRÓL**

Berlász Melinda (zti.hu)

Munkásságának köszönhető, hogy a hazai zeneélet is felfedezte magának Veress Sándort, aki pedig a Weiner-, a Lajtha- vagy a Járdányi-művek születéséről, alkotójuk személyiségéről, tanításuk esszenciájáról, hatásáról szeretne többet megtudni, annak is érdemes elővennie Berlász Melinda köteteit. A zenetörténész pályakezdése óta a 20. századi magyar zenetörténettel és a kortárs zenével foglalkozik. Szerteágazó történeti forráskutatásai során – levéltári iratanyagok, szóbeli memoárok, folyóirat- és kéziratvizsgálatok keretében – a 20. századi hazai zeneélet nemzedéki és szellemi szerveződésének, alkotóművészek és alkotócsoportok kapcsolatrendszerének, feldolgozatlan kutatástörténeti kérdéseknek, valamint néhány kimagasló alkotóművészi életműnek alapkutatása foglalkoztatta. Mindenekelőtt a Bartók- és Kodály-életmű hagyományának szellemi továbbélését vizsgálta a következő nemzedékek szemléletváltozása tükrében: egyrészt a magyar zeneszerzés és zenetudomány kontinuitásának módozatait tekintve, másrészt a 20. századi emigráns magyar zeneszerzők ismeretlenségre ítélt alkotásainak újdonságot jelentő viszonylatában. Ötvenéves pályautját megjárta kutatóként érdeklődéssel fordul a még feldolgozatlan témák felé, témérdek tervének, feldolgozatlan forrásanyagának vonzásában. Katalógusokról, díjakról, születésnap konferenciákról, az életművek mögött rejtőző állványzatról, azaz a tudományos háttér fontosságáról beszélgettünk Berlász Melindával, az MMA Művészetelméleti Tagozatának akadémikusával.

Berlász Melinda születésnapjára köszöntése az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézetében. Az ünnepelt mellett Richter Pál (Kemecsei Zsolt felvétele, 2013)

- *Bár nyugalmazott főmunkatárs, ma is szinte mindennap lehet Önnel találkozni a Zenetudományi Intézetben. Min dolgozik jelenleg?*
- Egy új Lajtha László-kiadványra készülök. Lajtha születésének századik évfordulójára, 1992-ben adtam közre összegyűjtött írásainak első kötetét, félszáz írásmű publikálásával, de már évek óta foglalkozom azzal a gondolattal, hogy összegyűjtött írásainak teljes korpuszát megjelentessem. Bár – mint tudjuk – egy huszadik századi szerzőnél szinte aligha lehet szó teljességről, hiszen mindig bukkanhatnak elő ismeretlen források. A közreadási munka sajátossága, hogy Lajtha írásainak egy jelentős, s tartalmilag is meghatározó része idegen nyelven jelent meg, amelyeknek magyar nyelvű változatát most kell kialakítani mind nyelvi, mind szakmai szempontok figyelembevételével. Ez a munkafolyamat igen aprólékos ellenőrzést és filológiai kötelezettséget ró a szerkesztőre. A tervek szerint a kötet jövő télen jelenik meg, a Rózsavölgyi Kiadó gondozásában. Ez a feladat most minden időmet lekötí, de nagy örömmel foglalkozom vele, hiszen egy negyedszázaddal ezelőtt megkezdett törekvésemet végre beteljesíthetem, több évtizedes ismeretbővülés birtokában.
- *A kutatómunka során mindig a teljességre törekszik, ebben édesapja példáját követi.*
- Valóban, hiszen láttam az ő történészi pályáját, s úgy éreztem, hogy számomra is a történetkutatás, a zenei források értelmezése, közreadása életre szóló programot jelent.
- *Közben a zene is vonzotta, hiszen tizenévesen már a népzene kutatók munkásságába is betekintést nyert. A Zeneakadémiára Gesualdo-madrigálok elemző dolgozattal felvételizett, szakdolgozatát pedig Gluck zenedrámáiból írta, de pályára lépése óta mégis a kortárs zenével foglalkozik. Ennek az is az oka, hogy annak idején a konzervatóriumban zeneszerzés szakon is tanult?*

- Feltétlenül szerepet játszott érdeklődésemben Sugár Rezső zeneszerzés tanárnál végzett, négy éves kompozíciós stúdiumom, 1957-től 1961-ig. De természetesen számos más hatás is befolyásolta ezt a változást.

A 20. század iránti elkötelezettségem csak lassanként, folyamatosan alakult ki, és végül életre szóló kutatási területemmé vált. Lényeges szerepet játszott e folyamatban az a körülmény is, hogy házasságot kötöttem Károlyi Pál zeneszerzővel, akinek alkotói szemlélete figyelmemet egyre intenzívebben a kortárs zeneszerzés, illetve a huszadik század zenéje felé fordította. Együtt jártunk koncertekre, átéltem mindazokat az alkotói problémákat, amelyek őt foglalkoztatták, hallottam műveinek bemutatóit, megtapasztaltam egy kortárs zeneszerzői pálya kibontakozásának kereteit a '70-es és '80-as évek magyar zeneéletében. Ekkoriban már kortárs zenei műismertetéseket írtam a Filharmónia műsorfüzeteibe, és kortárs darabok kritikájára szintén felkéréseket kaptam. Néhány évig kellő érdeklődéssel folytattam publicisztikai tevékenységemet a korabeli zenei folyóiratokban.

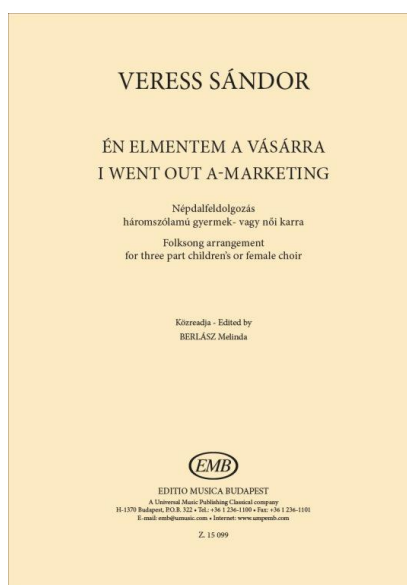
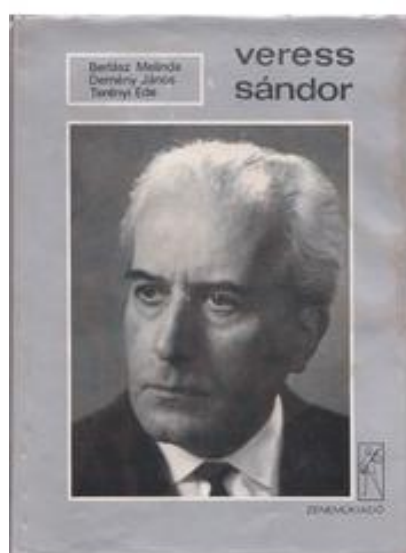
Némi intézményes változást jelentett pályakezdő éveimben az a körülmény, amikor ötödéves zenetudományi hallgatóként tanárom, Ujfalussy József, felkéréssel fordult hozzám egy forráskutató gyűjtőmunka megbízásával az akkoriban alakuló Bartók Archívum, illetve az MTA Zenetudományi Intézete keretében. E megbízás a 20. századi magyar zeneszerzők életművének adatszerű ismeretszerzésére irányult, és gyakorlatilag jeles zeneszerzők, mint Kadosa Pál, Farkas Ferenc, Szokolay Sándor és az akkoriban elhunyt Lajtha László kompozícióinak külföldi bemutatására vonatkozó dokumentumok felgyűjtését jelentette. Gyakorlatilag ezzel a bevezetéssel kezdődött meg 1965-ben a Zenetudományi Intézethez fűződő, fél évszázados munkásságom.

A Zeneakadémia zenetudományi szakának befejezését követően – ugyancsak Ujfalussy tanár úr és Szabolcsi Bence igazgató döntésének eredményeként – 1966-ban már minisztériumi ösztöndíjasként kezdettem el dolgozni az intézetben. Ujfalussy tanár úr tudományos koncepciója arra irányult, hogy a Bartók és Kodály életműveken kívül a huszadik századi zeneszerző egyéniségek munkássága ugyancsak a kutatás programjává váljék. Élményszerűen éltem meg a kor neves komponistáival való konzultációkat, és gyűjtőmunkámat is eredményes kezdeményezésnek tekintettem, hiszen katalóguscédula-gyűjtéssel alapozhattam meg az évek során szerveződő, 20. századi magyar zenetörténeti osztály dokumentum-gyűjteményét.

- *S az azóta eltelt, több mint fél évszázad alatt végigjárta a ranglétra összes fokát, hiszen aztán segédmunkatárs, munkatárs, osztályvezető is volt, míg végül eljutott a tudományos főmunkatársi rangig.*

- Egész tudományos pályám ehhez az intézményhez köt: minden, amit kezdeményeztem, megvalósítottam, ebben a szellemi közegben bontakozott ki. Mostanában nyugalmazott főmunkatársként, heti rendszerességgel folytatom munkáimat régi munkaszobámban. S még számos terv foglalkoztat a Lajtha-kötet lezárását követően is. Veress-kutatásaim újabb fejezeteként Veress Bartókról szóló írásműveinek, előadásainak publikálását szeretném megvalósítani: ötven-hatvan, részben magyar-, részben idegen nyelvű írásról van szó. Ezek az írásművek kiemelkedő jelentőségűek a Bartók-hagyomány továbbélése szempontjából, mert Veress Bartók-tanítvány volt, és egész életében visszatért Bartók életművének értelmezéséhez. Jellemző szituációnak tekinthető, hogy Bartók és Kodály is szellemi utódként értékelte Veress zeneszerzői és népzene kutatói munkásságát.

- *Az, hogy Veress Sándor ismét megjelent a hazai zenei életben Önnek köszönhető, hiszen a korábbi években semmit nem lehetett hallani róla. Hogyan kezdte kutatni az életművét?*
- Aki emigránsként elszakadt Magyarországtól, arról nem lehetett még a hatvanas-hetvenes években sem beszélni: Veress Sándor nevét még a tanárim sem említették a Zeneakadémián. Később viszont, amikor a Magyar Zenetörténet kézikönyvének öt kötetes sorozata előkészületi kutatásai megindultak, magam is részt vettem a forráskutatás, tudományszervezés és publikációs feladatok megvalósításában, irányításában. Ezekben az években folytatott alapkutatásaim során szembesültem először Veress Sándor alkotói és tudományos jelentőségével: mint nemzedékének legígéretesebb, vezető személyiségével. Mint köztudott, a népzene kutató Veress Bartók asszisztense volt a Magyar Tudományos Akadémián 1940-ig, majd eltávozását követően Kodály Zoltán munkatársaként folytatta ottani munkálkodását. Amikor pedig Kodály 1943-ban befejezte zeneszerzés tanári munkáját a Zeneakadémián, Veress Sándort nevezte ki utódjául. Veress 1948-as emigrációjáig meghatározó alakja volt a hazai zeneéletnek, s mint tudjuk, zeneszerzés tanítványai közé tartoztak többek között Ligeti György és Kurtág György is. A fordulat éve után, 1949-ben viszont véglegesen elhagyta Magyarországot. Lassan körvonalazódott előttem Veress emigrációs pályája: tudomásomra jutott, hogy kutatásaim idején, a nyolcvanas évek kezdetén – Veress Sándor Bernben él. Ekkor tettem első kísérletet a magyar zenetudomány képviselőjében a Veress Sándorral való tudományos kapcsolat felvételére. A berni professzor úr ekkor már 75 éves volt. Tervem hivatalos szinten is támogatásra talált, és kutatói ösztöndíjasként 1980 nyarán személyes konzultációkat folytathattam néhány hét leforgása során Veress Sándorral, berni alkotóműhelyében.

- *Hogyan fogadta Veress, nem volt bizalmatlan a magyar zenetörténésszel?*
- Kétségtelen, hogy az első órákban némileg aggódva, némi távolságtartással fogadott, hiszen még senki sem járt nála hivatalos megbízással, tudományos program keretében Magyarországról. De mondhatom, hogy az első beszélgetésünk után bizalmatlansága megszűnt. Ugyanis több kapcsolatomat is felvillantottam előtte régi baráti körére hivatkozva, sőt azt is bevallottam, hogy édesapám az MTA Kézirattárának vezetőjeként, az 1950-es évek elején (!) szellemi meggyőződésétől indítva vásárolta meg Veress Sándor édesapjának, Veress Endre történésznek kéziratait a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára gyűjteménye számára. Ez a néhány személyes motívum már megteremtette közöttünk a szellemi együttműködéshez szükséges emberi és szakmai bizalmat. Lassan arra is fény derült, hogy számára is ösztönzést jelent ez a közös konzultáció, amely a hazai tudományos érdeklődés első, tényekben érvényesülő jelét képviselte életműve iránt. Napi konzultációink során szisztematikusan tekintettük át zeneműveit: Veress nemcsak szóbeli tájékoztatást nyújtott műveiről, hanem kazettára vett hangfelvételeken is megszólaltatta azokat. Feszülten dolgoztunk naponta több órán át, és nagy eredményként éltem át, hogy konzultációnk két oldalról is pozitívnak bizonyult. A berni hetek eredményeként született meg az első magyar nyelvű Veress-tanulmánykötet a szerző 75. születésnapjára, a Zeneműkiadónál, 1982-ben, az általam szerkesztett kötetben Demény János, Terényi Ede és saját szerzőségemben készült tanulmányokkal, és az első Veress-zeneműjegyzékkel. Első berni utamat követően még további alkalmak adódtak a közös munkára, mintegy 10 éven át, 1991-ig. Munkánk második, tudománytörténeti fejezete Veress 1930-ban, 23 évesen végzett moldvai gyűjtésének hazai publikációja volt. A kiemelkedő értéket képező Veress-gyűjtés 145 dallamot tartalmazott, és természetesen 60 éven keresztül nem jelent meg. A Bernben őrzött kézirat

mindeddig Veress fiókjában maradt. Veress útmutatásának és aktív részvételének eredményeként – Szalay Olga népzenekutatóval való közös szerkesztésünk nyomán – 1989-ben, a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* új folyamában, méltó keretben jelent meg a szerző által készített fényképekkel, s mi több, a gyűjtő ekkor megfogalmazott, kétnyelvű előszavával.

Képek Berlász Melinda: A magyar hagyomány és a nyugat-európai inspiráció szintézise Veress Sándor életművében témájú akadémiai székfoglaló előadásáról (Magyar Művészeti Akadémiai, 2018. 02. 29.)

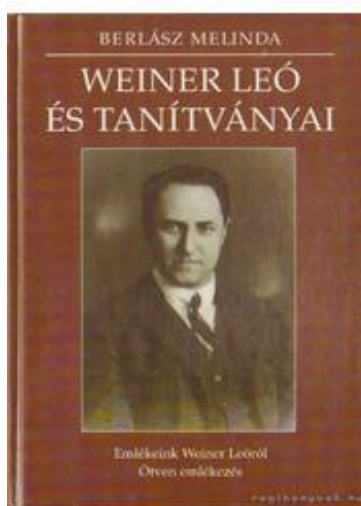

Dr. Domokos Mária, Solymosi-Tari Emőke, Berlász Melinda
(Magyar Művészeti Akadémiai, 2018. 02. 29.)

- *S ez alapján megismerték őt itthon is, s tűzték műsorra a műveit.*
- Azért még ma is eléggé ritkán hangzanak fel Veress-kompozíciók, de kétségtelen, hogy a rehabilitációs folyamat ekkor elindult. Ötven év cezúrát követően azonban ma is csak a szűkebb szakmában tudnak Veress Sándor zeneszerzői munkásságáról. Ennyi kimaradt időt nem lehet utólag pótolni...

- *Viszont Ön megtett mindent, s munkájáért átvehette a Veress Sándor-díjat, sőt a Lajtha Lászlóról elnevezett elismerést is...*
- Mindig az vezetett, hogy a még tudományos igényvel feldolgozatlan életműveket tárjam fel, és publikációimban hozzáférhetővé tegyem. A Lajtha-kutatásra még Ujfalussy József professzorom kért fel Lajtha halálát követően, amikor még élt özvegye, s még egyben volt a hagyaték. Akkoriban született egy könyvsorozat, a *Múlt magyar tudósai* címen, és az első megbízatásom e sorozatban Lajtha népzene kutató munkásságának feldolgozása volt. Egy éven keresztül kutattam Lajtha-kézírtos dokumentumait a Néprajzi Múzeumban, hogy pontosan megismerjem kutatómunkája paramétereit: hol, mikor, mit gyűjtött, jelentetett meg. Pedagógiai munkásságát a későbbi években dolgozták fel: Solymosi Tari Emőke tárta fel a Nemzeti Zenedében folytatott tanári pályájának történetét, ahol Lajtha évtizedeken át tanított.
- *Lényegesnek tartom, hogy bárki, aki mondjuk tanítja ezeknek a zeneszerzőknek a kompozícióit, az Ön kötetéből képet kap az egész életműről, jobban el tudja helyezni az adott szerzeményt is. Így van ez Lajtha mellett Járdányi és Weiner Leó esetében, akikkel szintén behatóan foglalkozott. Sőt, Weiner tanítványai visszaemlékezéseit ugyancsak összegyűjtötte, olyan művészeket kért fel a múltidézésre, mint Solti György, Doráti Antal, Starker János, Reiner Frigyes vagy Pauk György.*
- Rendkívül fontos, hogy az életmű mögött egy tárgyyszerű, tudományos állványzat biztosítsa a történeti ismeret támpontjait. Weiner kapcsán azt a sajátos titkot kutattam, amelynek birtokában ő egyedülálló pedagógus jelenségnek bizonyult: milyen pedagógiai módszernek volt köszönhető, hogy ennyi kiváló, világhírű művész került ki műhelyéből. Milyen módszer által vált iskolateremtő mesterré?

- *Mire jutott?*
- A visszaemlékezések sokoldalú, addig ismeretlen válaszokat adtak kérdéseimre. Ahogy ez a visszaemlékezésekből is kiderült, a Weiner-órák évtizedeken át aktív közösség keretében folytak, amelyeken nemcsak az az egy növendék vett részt, aki aznapra be volt írva, hanem tízen-húszan ülték végig, s hallgatták Weiner lenyűgöző zenei interpretációs tanítását. Nagyon meghatározó szerepe volt ebben Weiner metódusának, amely egy-egy zenemű kidolgozásának alkalmával néhány ütemes, kis egységekre szorítkozott. A növendékekkel eljátszatta az adott tételt, majd ütemenként, hangonként vették át újra a művet. Weiner zongorán meg is mutatta, miként szólaljon meg az adott motívum, hogyan kell a hangoknak életre keltenie az adott kompozíciót. Sokszor egy órán keresztül is kísérleteztek, hogy megközelítsék a *tökéletes* hangzást. Amikor pedig túl voltak ezen a *tökéletességet megközelítő* folyamaton, akkor Weiner azt mondta: *“tedd hozzá a magadét”*. Ő csak megmutatta az utat, és ezt kellett a tanítványoknak folytatniuk, kiterjeszteniük a teljes kompozícióra. Weiner Leó „mikro-analízist” folytatott, kicsi egységekből indult, és az egész műre vonatkozó módszert dolgozott ki – s talán ez a legfontosabb –, mindig a mű szerzőjének útmutatásai alapján. Aktuális divatok nem befolyásolták Weiner ízlését, ő mindig az eredeti, az alkotó instrukcióiból indult ki, annak a jelölései, útmutatásai alapján ragaszkodott a mű kidolgozásához. Weiner, mint tanár és művész, egyedülálló jelenség volt a huszadik századi magyar zenepedagógiában. Zeneszerzői nagyságával egyenértékű pedagógiai munkásságot folytatott, és ez egészen páratlan volt a hazai, múlt századi hangszeres pedagógia történetében. Növendékei pedig meghatott szeretettel emlékeztek rá, Varró Margit például egyik levelében így nyilatkozott: *“Neked köszönhetek mindent az életben”*. Érdekes módon kerültem kapcsolatba Weiner életművével: kitüntetésnek tekintem, hogy fiatal zenetörténészként megbízást kaptam a Weiner-emlékszoba tudományos felügyeletére, ahol még jelen voltak a

Mester kottái, könyvei, hagyatéki tárgyai, zongorái. Ez az egykori Weiner-lakás a '80-as és '90-es években még nyilvánosan látogatható volt az érdeklődők számára, akiknek bemutathattam. Ezen az ismereti szalon születtek meg a Weiner-tanulmányaim, és a centenáriumra elkészítettem a Weiner-tanítványok emlékezéseit tartalmazó kötetet is. S talán az utolsó pillanatban történt mindez, hiszen amikor felkutattam az egykori világhírű növendékeket, akkor már Weiner negyedszázada halott volt... Örömteli munkát jelentett számomra ez a műfaj is, hiszen a neves művészek szívesen emlékeztek vissza a közös évekre, arra a felejthetetlen tudásra, amit tőle kaptak.

Ugyancsak kiemelkedő feladatot jelentett számomra Járdányi Pál életművének kutatása. Ennek a népzene-történeti témának Lajtha és Veress vonatkozó munkásságának körében végzett kutatásaim, köteteim voltak a kiindulópontjai. A magyar népzene-kutatás történetének három korszakát és szemléletük folytonosságát vizsgáltam kutatói életműveikben. Járdányi Pál a legfiatalabb kutatószemélyiség volt ebben a folyamatban, aki a magyar népzene-kutatás történetében kimagasló szellemi szerepet töltött be. Minthogy a Járdányi-írásművek – hasonlóan Lajtha és Veress vonatkozó írásaihoz – csupán a különféle napilapok és folyóiratok áttekinthetetlen fórumain voltak hozzáférhetőek, időszerű feladatnak tekintettem egyrészt tudományos műveinek, másrészt nagyszabású publikációs, zenekritikai tevékenységének közismereti szolgálatát: összegyűjtött írásainak kiadását. Az írásművek kötete 2000-ben jelent meg a Zenetudományi Intézet kiadásában, s máig hozzáférhető tájékoztatásul szolgál a jövő évben aktuálissá váló Járdányi-centenárium felkészüléshez. Gyűjtőmunkám során sok segítséget kaptam Járdányiné Devescovi Erzsébettől, valamint gyermekeitől: Járdányi Gergely nagybögművésztől és Járdányi Zsófia hegedűművésztől. A kötetben kirajzolódó Járdányi-portré a zeneszerzőről, a tudósról, a pedagógusról és kritikusról is maradandó, történetű forrásul szolgál.

- *Van emellett egy kétnyelvű kismonográfia-sorozat is a magyar zeneszerzőkről, ami sorozatszerkesztői és kötetszerkesztői irányítása alatt született, és már a negyvenedik kötetnél tart. Lesz folytatás?*
- Igen, most jelent meg a *Magyar zeneszerzők* sorozat legújabb kötete, amely Mihalovich Ödönt mutatja be, a Zeneakadémia egykori főigazgatójának életművét, amelyről még önálló, átfogó kiadvány nem jelent meg zeneirodalmunkban. A kötet Windhager Ákos munkája. Jelenleg Mikusi Balázsnak, az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára vezetőjének Volkmann Róbertről szóló kötete következik a sorban, mintegy 41. kiadványként. A Volkmann-kötet ugyancsak hiánypótló kiadvány szerepét tölti be a 19. századi magyar zene-történeti feldolgozások terén. A kismonográfia sorozat szerkezeti sajátossága, hogy egyrészt az adott zeneszerzői

életmű összefoglalását teljesíti, másrészt egy legújabb kutatási eredményeken alapuló, tudományos igényű műjegyzéket közöl, amely más kiadvány keretében még nem volt publikus. A sorozat tájékoztató feladatát kétszeresen teljesítik a kötetek, ugyanis két nyelven, a magyar mellett angolul is informálnak a feldolgozott zeneszerzőkről, s ez a nemzetközi információs lehetőség a kortárs szerzőknél egyedülálló szellemi forrásként értékelhető.

- *Ha az ember körülnéz a hazai zeneéletben, azt tapasztalja, hogy szinte mindenhol akadnak tanítványai...*
- A huszadik századdal foglalkozók között valóban sok fiatal munkatársam tevékenykedik. Számos ösztönző felkéréssel segítettem pályakezdésüket az évek során, és örömmel tapasztalom, hogy a különféle munkakörökben mindegyikük sikerrel helyt állt. Napról-napra tapasztalom, hogy továbbviszik az általam fontosnak tartott forráskutatói kötelezettségeket, tudományos gondolkodást. Most is vannak doktorandusz növendékeim, közülük ketten Veressel foglalkoznak: az egyikük egy kiváló, fiatal zongorista, Demény Balázs, másikuk egy nagyszerű hegedűművész, Osztrosits Éva. Fantasztikus érzés, hogy az ember elindul egy úton, elültet néhány magot, ami kivirágzik. Összekapcsolódnak a szálak, az ágak, és a növényből kinő egy terjedelmes bokor...

Berlász Melinda nyitotta meg a „Nagy Mogul” – Lajtha László az I. világháborúban c. kiállítást a Hagyományok Házában (2015. II.16.)

- *Kevesen mondhatják el, hogy születésnapjuk tiszteletére tudományos konferenciát szerveztek... De úgy látom, ma is óriási érdeklődéssel figyeli a zeneélet eseményeit, s örömmel kutat, publikál.*

- Rengeteg kutatási anyagom vár feldolgozásra, amit még szívesen publikálnék, mert korábbi elfoglaltságaim miatt nem volt időm a közreadásukra... De így van ez jól, hiszen ezt a szellemi folyamatot nem lehet lezárni...

Réfi Zsuzsanna

Készült a

támogatásával.